
Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon

Ahti Saarenpää 60 vuotta

Toimituskunta

Aulis Aarnio

Urpo Kangas

Rauno Korhonen

Heikki E. S. Mattila

Tuulikki Mikkola

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-264-9

Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski 2006

Sisällys

SIVIILIOIKEUS

<i>Aulis Aarnio</i> : Muisteluksia matkan varrelta	9
<i>Aulis Aarnio</i> : Tekijänoikeudet ja perustuslaki	13
<i>Markku Helin</i> : Sukupolvien väliset eturistiriidat perheoikeudessa	27
<i>Urpo Kangas</i> : Jäämistöositus ja -erottelu, maksuväliintulo ja lesken suoja	43
<i>Asko Lehtonen</i> : Oikeuden saatavuudesta perheoikeudellisissa hakemusasioissa	63
<i>Tapani Lohi</i> : Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja	85
<i>Heikki E. S. Mattila</i> : De Latinitate recentiorum doctrinarum ad iura hereditaria pertinentium	113
<i>Tuulikki Mikkola</i> : Kansainvälisen sääntelyn tehtävistä parisuhde- ja jäämistöoikeudessa	137
<i>Anna Mäki-Petäjä-Leinonen</i> : Vanhuuden ennakkointia – välineenä edunvalvontavaltuus	149
<i>Kari Nuotio</i> : Havaintoja holhousviranomaisen lupa-asiasa	169
<i>Désirée Söderlund</i> : Balzac, avioehto ja kosto	189
<i>Pekka Tuunainen</i> : Perinnöstä luopumisen pätemättömyys sekä vilpittömän mielen suoja	203
<i>Pertti Välimäki</i> : Perusasioita täytäntöönpanokiellosta korkeimmassa oikeudessa	225

OIKEUSINFORMATIIKKA

<i>Ari Koivumaa – Rauno Korhonen</i> : Ahti Saarenpää suomalaisen oikeusinformatiikan tienraivaajana	241
<i>Jon Bing</i> : Calculating the cases of the widow Brandt	255
<i>Peter Blume</i> : Fortiden, fremtiden og den personlige integritet	267
<i>Wolfgang Mincke</i> : Die Kohärenz juridischer Aussagen	287

<i>Tuomas Pöysti: Oikeudellisen tiedon niukkuus</i>	
ja henkilötietojen suoja	303
<i>Jari Råman: Yleislaki, yleiset opit ja vaikutusten arviointi –</i>	
ehdotuksia tietoturvallisuuden sääntelyn kehittämiseksi	329
<i>Dag Wiese Schartum: Om barns rett til personvern</i>	351
<i>Peter Seipel: Integritetsskydd och folkets röst</i>	367
<i>Annamari Turunen: Aineettomuus, oikeuksien hallinnointi</i>	
ja yhteiskäyttö	385
 <i>Ahti Saarenpään curriculum vitae ja valikoitu bibliografia</i>	 399
 <i>Kirjoittajat</i>	 401

Perusasioita täytäntöönpanokiellosta korkeimmassa oikeudessa

Korkeimmassa oikeudessa käsiteltäviä tavallisia muutoksenhakujuuttuja koskevasta täytäntöönpanokiellosta¹ säädetään oikeudenkäymiskaaren (OK) 30 luvun 23 §:ssä. Sen mukaan korkein oikeus voi, milloin syytä on, ennen muutoksenhakuasian ratkaisemista määrätä, ettei hovioikeuden ratkaisua ole toistaiseksi pantava täytäntöön tai täytäntöönpanoa jatkettava.

MILLAISET RATKAISUT VOIVAT OLLA TÄYTÄNTÖÖNPANOKIELLON KOHTEENA?

Muutama vuosi sitten kuumana elokuun päivänä olin täytäntöönpanovuorossa eli korkeimpana oikeutena ratkaisemassa täytäntöönpanokieltoasioita. Esittelijä tuli esittelemään kiireellisenä seuraavaa asiaa:

Etelä-Suomessa oli vireillä riitaisa perinnönjakotoimitus, jossa käräjäoikeus oli määrännyt pesänjakajan myymään jäämistöön kuuluvan merkittävän maaomaisuuden. Hovioikeus oli pysyttänyt käräjäoikeuden päätöksen. Eräät kuolinpesän osakkaat hakivat korkeimmalta oikeudelta valituslupaa kaikilla perusteilla. Hakijat väittivät, että hovioikeuden ratkaisu merkitsi uusien oppien noudattamista myyntilupa-asioissa; se oli vastoin yleistä oikeuskäytäntöä; erään hakijana olevan osakkaan kuulemisessa oli virhe; asialla oli suuri merkitys kuolinpesän maita tähän asti viljelleille hakijoille. Hakijat pyysivät lisäksi hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon kieltämistä. Kieltoa he perustelivat sillä, että pesänjakaja oli myy-

¹ Jos täytäntöönpano on aloitettu, määrätään OK 30:23:n nojalla täytäntöönpano keskeytettäväksi. Yksinkertaisuuden vuoksi jäljempänä puhun vain täytäntöönpanon kieltämisestä, koska keskeyttäminen ja kieltäminen eivät esimerkiksi edellytyksien osalta eroa toisistaan.

mässä huutokaupalla kiinteistöjä ja jakaja oli kuuluttanut huutokaupan pidettäväksi siten, että esittelypäivänä siihen oli aikaa muutama päivä.

Tapaus vaikutti prejudikaattiperusteella kiintoisalta, jopa siinä määrin, että arvioni mukaan olisin itse voinut ajatella vakavasti valituslupan myöntämistä, jos olisin valituslupaa ratkaisemassa. Mutta selvänä pidin sitä, että hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanoa en kieltäisi. Miksi? No siksi, että kyse ei ollut ratkaisusta, jonka täytäntöönpanon olisin OK 30:23:n nojalla voinut kieltää, eikä muutakaan oikeusperustetta kiellon antamiselle ollut.

OK 30:23 liittyy kiinteästi sitä edeltävään OK 30:22:een. Sen mukaan sellainen hovioikeuden ratkaisu, jonka osalta muutoksenhakuun tarvitaan valituslupa, pannaan täytäntöön niin kuin lainvoimaisesta tuomiosta on säädetty.

OK 30:22 ja 30:23:ssa tarkoitettulla täytäntöönpanolla on ymmärretty sekä lakia säädettäessä että myöhemmin sitä sovellettaessa vain sellaista täytäntöönpanoa, joka kuuluu täytäntöönpanoviranomaisten tehtäväksi.² Siis täytäntöönpanossa on kyse ulosottolain (UL), lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (HTTpL), rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain (RTL) ja sakon täytäntöönpanosta annetun lain (SakkoTpL) mukaan täytäntöön pantavista asioista. Sen sijaan sellaisessa hovioikeuden päätöksen noudattamisessa, jonka pesänjakaja aikoi toimeenpanna, ei ole kyse OK 30:23:n tarkoitetusta täytäntöönpanosta, joka olisi kiellettävissä.³ – OK:ssa täytäntöönpanolla on siis suppeampi merkitys kuin arkikielessä, jossa täytäntöönpanoksi voidaan sanoa ratkaisun muutaakin noudattamista.

Lisäksi on pantava merkille, että OK:n tarkoittama täytäntöönpano koskee ainoastaan sellaisia ratkaisuja, jotka kelpaavat täytäntöönpanoperusteeksi ja jotka on lueteltu UL 2:2:ssa. Täytäntöönpanon perusteita ovat yleensä ainoastaan viranomaisten ratkaisut kuten tuomiot ja vain poikkeuksellisesti jotkut muut ratkaisut. Kun tuomioistuin kieltää osakeyhtiön yhtiökokouksen tai yhdistyksen kokouksen päätöstä koskevassa moiteoikeudenkäynnissä OYL 16:3:n tai YhdL 34 §:n nojalla kokouspäätöksen täytäntöönpanon, kyse ei ole OK 30:23:n tarkoittamasta täytäntöönpanon kieltämisestä. OK:n

² Ks. *Lindholm, Per*: Lainvoima ja täytäntöönpanokelpoisuus, LM 1981 s. 415 ss; *sama*: Rättegångsbalken 30:23; exigibilitet eller laga kraft? JFT 1979 s. 150 ss. ja *Leivonen, Johannes*: Kokemuksia ja näkökohtia korkeimman oikeuden uudesta valituslupajärjestelmästä, DL 1981 s. 217 ss.

³ Ks. myös jäljempänä av 8.

näkökulmasta kyse on kokouspäätöksien vahvistamisvaikutuksen lykkäämisestä tai OYL:n ja YhdL:n terminologian mukaan yhteisön sisäisen, hallinnollisen täytäntöönpanon kieltämisestä.

Toisaalta esimerkissä mainittu hovioikeuden myyntimääräyspäättös ei ole myöskään ole sellainen ratkaisu, jota koskisi OK 30:22. Se ei siis ole sellainen ratkaisu, joka olisi täytäntöön pantavissa kuten lainvoimainen hovioikeuden ratkaisu. Kyse on muotoamistratkaisusta, joka laajentaa pesänjakajan toimivaltuuksia eli antaa hänelle kelpoisuuden myydä jäämistöomaisuutta. Muotoamistuomion oikeusvaikutukset alkavat säännönmukaisesti vasta sen lainvoimaisuudesta. Jakaja voi siis noudattaa myyntimääräystä vasta, kun se on lainvoimainen.

TUOMIO-OPPEJA

Tuomion oikeusvaikutuksista

Prosessioikeudellisen kirjallisuuden⁴ mukaan tuomiolla on monenlaisia oikeusvaikutuksia, joista tärkeimmät ovat: (a) oikeusvoima eli tuomion sitova vaikutus uudessa oikeudenkäynnissä; (b) muotoamis- eli konstitutiivinen vaikutus, josta on kysymys, kun tuomio muuttaa jotakin oikeussuhdetta, esimerkiksi henkilön sukuasemaa tai hänen toimintapiiriään tai -kelpoisuuttaan; (c) täytäntöönpanokelpoisuusvaikutus. Näiden lisäksi muita tuomion oikeusvaikutuksia ovat: (d) todistusvaikutus, jonka mukaan tuomiossa todetut tosiseikat voidaan ottaa huomioon oikeudenkäyntiaineistona tulevassa toisessa oikeudenkäynnissä; (e) tuomion prejudikaattivaikutus, jonka mukaan korkeimman oikeuden oikeuskysymyksessä ottama kanta voi tosiasiallisesti sitoa alempia oikeuksia. Tämän esityksen tarkoituksia varten tähän viisikohtaiseen luetteloon voisi liittää kuudennen kohdan, nimittäin (f) tuomion hallinnolliset vaikutukset. Niillä tarkoitan esimerkiksi sitä, että muotoamistuomion perusteella hallintoviranomaiset – esimerkiksi maistraatit – ovat velvollisia tekemään merkintöjä väestötietojärjestelmään ja kaupparekisteriin.⁵

⁴ Ks. esim. *Tirkkonen, Tauno*: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Toim. Jouko Halila. (5. p., 1980) s. 228–229.

⁵ Ks. myös *Lindholm, LM* 1981 s. 419, jossa kirjoittaja puhuu tuomiosta aiheutuvista hallinnollisista toimenpiteistä tai seurauksista.

Tärkeää on huomata, että kaikilla tuomioilla ei ole näitä kaikkia vaikutuksia. Olennaista on, että täytäntöönpanovaikutus liittyy vain määrätynlaisiin tuomioihin. Vaikka tuomiosta säännönmukaisesti seuraa arkielämässä monenkirjavia toimeenpano- ja noudattamistehtäviä – joita arkikielessä saateetaan kutsua täytäntöönpanoksi – sillä täytäntöönpanolla, jota täytäntöönpanovaikutuksella tarkoitetaan, on yleiskielistä merkitystä selvästi suppeampi merkitys. Täytäntöönpanovaikutus on vain sellaisen velvoitteen sisältävällä ratkaisulla, jonka täytäntöönpanoviranomaiset voivat pakkotoimin toimeenpanna.

Millaisilla tuomioilla on täytäntöönpanovaikutus?

Kysymys siitä, millaisilla tuomioilla on täytäntöönpanovaikutus, näyttäisi olevan ongelmallinen lähinnä, kun kyse on siviilijuttujen tuomioista. Rikostuomioiden täytäntöönpanovaikutus on yleensä helppo selvittää.

Rikosasiassa annettu tuomio on ROL 11:4.2:n mukaan joko syylliseksi tuomitseva (langettava) tai vapauttava. Langettavat rikostuomiot saattavat sisältää monenlaista täytäntöönpantavaa: vankeusrangaistuksen, sakon, valtiolle tuomittavan menettämisestä seuraavien tai korvauksen, asianomistajalle tuomittavan vahingonkorvauksen ja oikeudenkäyntikulujen korvauksen. Sen sijaan rikostuomiossa määrättyllä ehdollisella rangaistuksella ei ole täytäntöönpanovaikutusta vaan ainoastaan hallinnollinen vaikutus: ehdollinen rangaistus merkitään rikosrekisteriin.

Liiketoimintakieltoon ja lähestymiskieltoon ei liity täytäntöönpanovaikutusta.⁶ Näitä kieltoja koskevien lakien mukaan kieltoihin liittyy hallinnollinen rekisteröintivaikutus, mutta muuten niiden vaikutus näyttää olevan pelkästään toimintapiiriä rajoittava; voisi sanoa, että kyseessä on muotoamis- eli konstitutiivinen tuomio. Kieltojen tehosteena on rangaistusuhka (RL 16:9a ja 16:11). Niitä ei siis tehosteta uhkasakolla, joka antaisi ulosottoviranomaisille täytäntöönpanovaltuudet (UL 6a:16–17). Kieltoja valvoo poliisi, mutta kyse on lähinnä hallinnollisesta valvonnasta (LiikKieL 21a § ja LähKieL 15 §).

⁶ Ks. myös Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosottomenettely (2. p., 2005) s. 71.

Siviiliprosessin päättävät tuomiot on kirjallisuudessa⁷ jaettu niiden lopputuloksen sisällön mukaan kolmeen ryhmään: (a) suoritustuomiot, (b) vahvistustuomiot ja (c) muotoamis- eli konstitutiiviset tuomiot.

(a) *Suoritustuomiossa* annetaan suorituskäskeä tavallisesti positiiviseen suoritukseen – rahamääräiseen maksuun, esineen luovuttamiseen tai majanmuuttoon eli häätöön. Joskus tuomio voi sisältää käskyn negatiiviseen suhtautumiseen kuten velvollisuuden olla tekemättä jotakin (kieltovelvoite) tai velvollisuuden sallia, että vastapuoli tekee jonkin toimenpiteet, jos käsketty ei sitä tee (sietämisvelvoite). Vain suoritustuomiot ovat täytäntöönpanolainsäädännön mukaisesti täytäntöön pantavissa. Niiden tärkein oikeusvaikutus onkin juuri täytäntöönpanokelpoisuus.

Ulosottolain mukaan täytäntöön pantavissa olevat suoritustuomiot on lueteltu UL 1:1:ssä. Ne ovat:

- maksuvelvoite
- luovutusvelvoite
- häätö
- tekemisvelvoite⁸
- kieltovelvoite⁹.

(b) *Vahvistustuomiossa* vahvistetaan, että asianosaisten välillä on voimassa tietty oikeussuhde tai sitä ei ole: vahvistetaan tai julistetaan, että kiinteistönkauppa tai yhtiökokouksen päätös on pätemätön. Tällainen vahvistustuomio ei vaadi tehokkuutensa tueksi mitään täytäntöönpanotoimia – siis sellaisia

⁷ Ks. esim. *Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II* (2001) s. 357 ss.

⁸ Alussa esimerkkinä mainitussa tuomioistuimen PK 23:8.2:n nojalla pesänjakajalle antamassa määräyksessä omaisuuden myymisestä on kyse tuossa asiassa hakijana olevan jakajan itselleen hakemasta toimivaltuuksiensa laajentamisesta. Jakajan normaaleihin toimivaltuuksiinhan ei kuulu omaisuuden myyminen. Vaikka lain sanamuodon mukaan jakaja määrätään myymään omaisuus, jakajajärjestelmän kannalta kyse ei ole jakajaa velvoittavasta ratkaisusta, vaan siitä, että jakaja oikeutetaan myymään määrääomaisuus. Kyse ei siis ole sellaisesta tekemisvelvoitteesta, jota UL 6a:12–15 tarkoitetaan. Kyseisissä lainkohdissa on kyse asetelmasta, jossa kantaja on vaatinut vastaajan velvoittamista tekemään jotain. Kun kanne hyväksytään, vastaajalle määrätään velvollisuus yleensä sakon uhalla tehostettuna.

⁹ Kysymys siitä, koska kieltovelvoitteet – esimerkiksi OK 7:3:n nojalla annetut velvoitteet – ovat täytäntöönpantavissa, saattaa olla ongelmallista. UL 6a:16.1:n mukaan kieltovelvoitteen täytäntöönpano toimitetaan siten, että ulosottomies hakee kieltovelvoitteen tehosteeksi asetetun uhkasakon tuomitsemista tai jos uhkasakkoa ei ole asetettu, määräämällä ensin sakon uhan. Näin ollen voisi väittää, ettei kieltovelvoitteen täytäntöönpano ole mahdollista ennen kuin uhkasakon tuomitsemisen tai määräämisen edellytykset ovat käsillä.

täytäntöönpanotoimia, joita UL:ssa tarkoitetaan. Jos hovioikeus kumoaa käräjäoikeuden yhtiökokouksen päätöksen pätemättömäksi julistaneen tuomion, yhtiökokouksen päätös ei nytkään ole OK 30:22:n tarkoittamalla tavalla täytäntöön pantavissa lainvoimaisen tuomion veroisesti. Se, miten moitteenalaisen lainvoimaa vailla olevan yhtiökokouksen päätöksen hallinnollista toimeenpanoa yhtiön sisällä ja kaupparekisterissä voidaan jatkaa, riippuu osakeyhtiö- ja kaupparekisterilainsäädännöstä.

OYL 16:3:n nojalla tuomioistuimien voi kieltää yhtiökokouksen päätöksen moitetta koskevan oikeudenkäynnin yhteydessä päätöksen täytäntöönpanon. Edellä on jo huomautettu, että koska yhtiökokouksen päätös ei ole UL 2:2:n mukainen täytäntöönpanon perusta¹⁰, kyse ei ole OK 30:23:ssa tarkoitetusta täytäntöönpanon kieltämisestä, vaan tuomio-oppien näkökulmasta yhtiökokouksen päätöksen vahvistamisvaikutuksen lykkäämisestä tai OYL:n terminologian mukaan yhtiön sisäisen hallinnollisen täytäntöönpanon kieltämisestä. Yhtiökokouksen päätöksethän ovat sinänsä heti yhtiön sisällä hallituksen ja toimitusjohtajan toimin toimeenpantavissa, ellei erikseen ole muuta säädetty.¹¹

(c) *Muotoamistuomiossa* taas muutetaan tiettyä oikeussuhdetta tai oikeustilaa siten, että tuomio itsessään saa muutoksen aikaan. Tällaisia tuomioita ovat esimerkiksi avioero-, isyyden vahvistamis- ja kumoamisratkaisut sekä toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevat holhousoikeudelliset ratkaisut. Muotoamistuomion ja vahvistamistuomion välillä ei suurta eroa ole, mutta perinnäisesti ero on nähty siinä, että muotoamistuomioon kuuluu indispositiivisluontoinen vahvistuselementti: esimerkkinä olevissa tilanteissa avioeroa, sukulaisuussuhdetta tai toimintakelpoisuuden rajoittamista ei voida pätevästi saada aikaan pelkästään asianosaisten välisin sopimuksin.

Tällaisista muotoamistuomioista seuraa erilaista toimeenpanoa: tuomioistuimien on velvollinen tekemään avioero-, isyys ja toimintakelpoisuusratkaisusta ilmoitukset väestötietojärjestelmään merkitsemistä varten, ja lisäksi toimintakelpoisuuden rajoitus ilmoitetaan kyseiselle holhousviranomaiselle. Erikseen on säännelty, missä vaiheessa ilmoitus ja rekisterimerkintä tehdään

¹⁰ Poikkeuksena AsOyL 84.2 §:ssa tarkoitettussa tapauksessa huoneiston haltuunottoa koskeva päätös, jonka nojalla yhtiö on oikeutettu saamaan virka-apua.

¹¹ Ks. esim. *Kyläkallio, Juhani – Iirola, Olli – Kyläkallio, Kalle: Osakeyhtiö* (3. p., 2002) s. 777 s.

– heti ratkaisun antamisen jälkeen vai vasta sitten kun ratkaisu on tullut myöhemmin noudatettavaksi (ks. A tuomioistuimen ilmoituksista väestötietojärjestelmään 3 § ja A holhoustoimesta 6–7 §).

Joku saattaa kutsua isyyden vahvistamistuomion täytäntöönpanoksi sitä, että perinnönjaossa lapselle, jonka isäksi perittävä on toimitusjaon aikana vahvistettu, jaetaan toimituksessa jako-osuutta. Mutta OK 30:22 ja 30:23 kannalta asia on selvä. Rekisterimerkinnät ovat hallinnollista toimeenpanoa eivätkä OK 30:22–23:n säännösten mukaista tuomioiden täytäntöönpanoa, ja isyyssratkaisun huomioon ottamisessa perinnönjaossa on kyse isyystuomion noudattamisesta eikä OK 30:22–23:n mukaisesta täytäntöönpanosta. Ja kun kyse ei ole OK 30:23:n mukaisesta täytäntöönpanosta, sitä koskevaan täytäntöönpanokieltopyyntöön ei voida suostua. Pahasti on erehtynyt se, joka väittää tällaisesta täytäntöönpanokieltopyynnön hylkäävästä ratkaisusta seuraavan, että jako-osuus voidaan luovuttaa lapselle heti, vaikka hovioikeuden tuomio ei olekaan lainvoimainen. Isyystuomiolla ei ole täytäntöönpanovaiikutusta vaan ainoastaan muotoamisvaikutus, joka käy noudatettavaksi vasta, kun se on lainvoimainen.¹²

Tuomion oikeusvaikutuksien alkaminen

Lähtökohtana on, että tuomion oikeusvaikutukset alkavat vasta tuomion lainvoimaisuudesta, siis viime kädessä silloin, kun korkein oikeus on antanut asiassa ratkaisunsa.

Tuomion täytäntöönpanovaikutukset on kuitenkin säädetty alkaviksi asteittain jo paljon ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman. Esimerkiksi käräjäoikeuden lainvoimaa vailla olevan maksutuomion nojalla velallisen omaisuutta voidaan ulosmitata, ellei velallinen aseta torjuntavakuutta; ulosmittausta omaisuutta ei kuitenkaan saada myydä ilman velallisen suostumusta paitisi, jos kyse on nopeasti pilaantuvasta omaisuudesta (UL 2:5). Hovioikeuden sellainen maksutuomio, jonka osalta muutoksenhakuun tarvitaan valituslupa, saadaan panna täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio, mutta velkoja ei kuitenkaan saa nostaa kertyneitä varoja muuten kuin vakuutta vastaan (UL 2:10.1 ja 6:1.2). Muut hovioikeuden velvoitustuomiot voidaan yleensä panna täytäntöön loppuun asti.¹³

¹² Ks. myös *Leivonen* DL 1981 s. 219.

¹³ Ks. *Linna – Leppänen* (2005) s. 119.

Poikkeuksellisesti myös tuomion muotoamisvaikutukset on erikseen säädetty noudatettavaksi aikaisemmasta ajankohdasta kuin lainvoimasta lukien. Esimerkiksi määrättyt käräjäoikeuden antamat holhoustoimilain mukaiset ratkaisut käyvät noudatettavaksi lainvoimaa vailla olevina (HolTL 85.1 §). Ja ellei hovioikeus erikseen muuta määrää, kaikkia hovioikeuden antamia HolTL 8 luvussa tarkoitettuja ratkaisuja tulee heti noudattaa, vaikka asiassa haettaisiinkin valituslupaa (HolTL 85.2 §). Liiketoimintakieltola ja lähestymiskieltoa koskevia ratkaisuja on noudatettava heti, kun ne on annettu, siis vaikka päätökset eivät ole lainvoimaisia. Muutoksenhakemusta käsittelevä ylempi tuomioistuin voi kuitenkin määrätä toisin, esimerkiksi, että ratkaisua tulee noudattaa vasta kun se on saanut lainvoiman (LiiktKieltL 9.2 § ja LähKieltL 7.1 §). Kun tuomion muotoamisvaikutukset näissä tapauksissa alkavat pääsääntöisesti ennen ratkaisun lainvoimaisuutta, sisältyy lakeihin siis mahdollisuus määrätä, että ratkaisun muotoamisvaikutusta tai sen noudattamisen alkamista lykätään. Kyse ei kuitenkaan ole täytäntöönpanon kieltämisestä vaan *muotoamisvaikutuksen lykkäämisestä*. Sen perusta ei ole korkeimman oikeuden osalta OK 30:23:ssa vaan kyseisissä erikoislaissa.

Yleisesti kannattaa panna merkillä lakien laatimisen systematiikka. Lait laaditaan siten, että tuomioistuimien ratkaisut ovat sekä täytäntöönpantavissa että muuten noudatettavissa vasta, kun ne ovat saaneet lainvoiman. Jos tästä on poikettu, siitä on säädetty erikseen.

OK 30:23 JA MUUT VÄLIAIKAISTA OIKEUSSUOJAA ANTAVAT NORMIT

Edellisten kohtien tarkastelun lähtökohtana oli OK 30:23:ssa tarkoitetun ’täytäntöönpanon’ merkityssisällön suppeus. Asiaa selvitellessä huomattiin kuitenkin, että oikeusjärjestyksessämme on monia erityissäännöksiä, joiden nojalla voidaan määrätä tuomioiden muiden oikeusvaikutuksien kuin täytäntöönpanovaikutuksen voimaantulosta. Voidaan puhua muotoamis- tai vahvistamisvaikutuksen voimaantulon lykkäämisestä (LiiktKieltL, LähKieltL ja HolTL) tai yhteisön sisäisen hallinnollisen toimeenpanon kieltämisestä (OYL 16:3 ja YhdL 34 §). Hakijan näkökulmasta voidaan sanoa, että kysymys on siitä, mistä hän saa *väliaikaista oikeussuojaa* muutoksenhakemuksen käsittelyn ajaksi.

Vaikka asian lopputulos saattaa olla eri tapauksissa samantyyppinen, määräyksen pyytäjän ja pyynnön ratkaisijan on syytä tietää, mihin oikeusperusteeseen pyyntö ja sen ratkaiseminen perustuvat. Pyyntöä ja sen ratkaisemista ei pidä perustaa OK 30:23:een silloin, kun oikeusperuste on jossain muualla lainsäädännössämme tai vaikkapa EY-oikeudessa.

Kiintoisana yleisempänä havaintona voi pitää sitä, että tällainen hyvin käytännöllinen erottelu – yhtäältä OK 30:23:een perustuva ja toisaalta erityissään-
nöksiin perustuva väliaikainen oikeussuoja – on ymmärrettävissä parhaiten perinnäisten tuomio-oppien luokittelujen pohjalta. Juridista ajattelua ohjaavilla luokitteluilla ja käsitteillä sekä systematisoinneilla on ennen muuta käytännöllistä voimaa. Tätä on Ahti Saarenpää useissa yhteyksissä korostanut.¹⁴

TÄYTÄNTÖÖNPANOKIELLON EDELLYTYKSET

Muodolliset edellytykset

Kiellon antamisen edellytyksenä on, että hovioikeus on antanut asiassa lopullisen ratkaisunsa. Kysymys siitä, onko pyynnön ratkaisemisen edellytyksenä myös se, että hakija on tehnyt eli pannut vireille myös valituslupahakemuksen ja valituksen, on kiistanalainen. Yhden kannan mukaan pääasian ei tarvitse olla vireillä. Jos pyyntöön suostutaan, täytäntöönpano kielletään sillä uhalla, että se raukeaa, jos lupahakemusta ja valitusta ei tehdä määräajassa. Toisen kannan mukaan kieltopyyntöön ratkaisemisen edellytyksenä on muutoksenhakemuksen vireilläolo. Kiiretapauksissa riittää ylimalkainen lupahakemus ja valitus. Käytännössä näiden kantojen erot eivät ole suuret. Joku voi väittää, että jo kieltopyyntöön sisältyy tulkinnallisesti karu lupahakemus ja valitus. Kun tietää kysymyksen kiistanalaisuuden, kannattaa äärimmäisen kiireellisissäkin pyynnöissä varmuuden vuoksi aina kirjoittaa jonkinlainen lupahakemus ja valitus, joita täydennetään myöhemmin.¹⁵

¹⁴ Ks. esim. *Saarenpää, Ahti*: Tasajaon periaate (1980) s. 26 ss. ja 42 ss.

¹⁵ Tunnetussa monopolisessa Rogersin poikien kaappausta koskevan asian viimeisessä päätöksessä eli täytäntöönpanoriidassa Itä-Suomen hovioikeus antoi perjantai-
aamuna 26.11.2004 päätöksen, jonka mukaan pojat tuli palauttaa äitinsä huostaan. Isä haki täytäntöönpanokieltoa kello 13. Korkein oikeus kielsi hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanon saman päivän iltana. Hakemukseen sisältyi myös valituslupahakemus ja valitus, joita täydennettiin myöhemmin 1.12.2004. Valituslupa myönnettiin 8.11.2004, kun isä oli luopunut hänen hyväkseen säädetystä 60 päivän valitusajasta. Korkein oikeus antoi ratkaisunsa 21.12.2004 (KKO 2004:129).

Täytäntöönpanokiellon antaminen edellyttää kieltoa koskevaa hakemusta vain silloin, kun asia tahdotaan saada ratkaistuksi ennen pääasian ratkaisua. Kun muutoksenhakemus on tullut vireille, täytäntöönpano voidaan kieltää myös viran puolesta, siis vaikka sitä koskeva hakemus ei sisältyisikään itse muutoksenhakemukseen. Dispositiivisissa jutuissa tämä voi tulla kyseeseen hyvin harvoin.

Vaikka siis kiellon antamisen edellytyksenä ei aina olekaan asiaa koskevan hakemuksen tekeminen, käytännössä kiellot annetaan miltei yksinomaan hakemukseen perustuen.

Täytäntöönpanokiello on mahdollinen myös ylimääräistä muutoksenhakemusta koskevissa jutuissa eli kantelu-, purku- ja määräajanpalauttamisjutuissa (OK 31:4.3; 31:13 ja 31:18.2). Käytännössä näissä asioissa kiellot ovat harvinaisia.

Aineelliset edellytykset

OK 30:23 asettaa kieltopäätöksen aineelliseksi hyväksymisedellytykseksi kiellon aiheellisuuden ”milloin syytä on”.¹⁶ Käytännön ratkaisutoiminnassa joudutaan harkitsemaan kahta seikkaa: ensiksikin sitä millä todennäköisyydellä hovioikeuden ratkaisu tulee muuttumaan; ja toiseksi osapuolten vahinkoriskejä.

Näiden seikkojen harkinta tapahtuu usein yhtä aikaa ja limittäin sekä vuorotellen toisiaan vasten punniten, mikä johtuu siitä, että hovioikeuden ratkaisun muuttumisen todennäköisyyttä joudutaan harkitsemaan summittaisemmin kuin valituslupa- ja valitusvaiheessa. Seuraavassa esittelen kaavamaisesti niitä seikkoja, jotka punninnassa otetaan huomioon siten, että ensin pohditaan ratkaisun muuttumistodennäköisyyttä ja sitten vahinkoriskejä.

Hovioikeuden ratkaisun muuttumisen todennäköisyys

Jotta täytäntöönpano tulisi kielletyksi, on edellytettävä jonkinasteista todennäköisyyttä, että hakijalle

- myönnetään valituslupa ja että hän myös
- voittaa pääasiansa.

¹⁶ Ylimääräisessä muutoksenhaussa edellytys on OK 31:4.3:n nojalla sama.

Jos hakemusta joudutaan harkitsemaan ennen valituslupaesittelyä, harkinta on tietysti summittaisempaa kuin valituslupavaiheessa. Prejudikaattiperusteen monipuoliseen pohdintaan ei tällöin ole samaa tilaisuutta kuin lupaesittelyssä. Jos asiassa on vedottu purkuperusteeseenkin, joudutaan usein tyytymään sen selvittelyyn, onko hovioikeuden ratkaisussa selvä, silmille hypäävä virhe

Vahinkopunninta

Jos lupa todennäköisesti myönnetään ja ratkaisu myös tulee hakijan eduksi muuttumaan, kieltopäätöksen harkinnassa on punnittava¹⁷:

- yhtäältä sen vahingon laatua ja määrää, joka hakijalle voi aiheutua mahdollisesta virheellisestä täytäntöönpanoperusteeseen nojautuvasta täytäntöönpanosta: mitä enemmän vahinkoa täytäntöönpanosta aiheutuisi hakijalle ja mitä vaikeampaa täytäntöönpanon peruuttaminen olisi, sitä perustellumpaa täytäntöönpanon kieltäminen on; ja
- toisaalta vahinkoa, joka velkojalle voi aiheutua täytäntöönpanon aiheuttomasta viipymisestä: mitä enemmän ja peruuttamattomampaa vahinkoa velkojalle kieltämisestä olisi, sitä perustellumpaa on hylätä kieltohakemus.

Punninnassa ovat vastakkain hakijan oikeusturva ja hänen vastapuolensa ainakin hovioikeudessa todettuihin oikeuksiin pääsy. Erityistä huomiota kiinnitetään täytäntöönpanosta aiheutuvan vahingon lopullisuuteen. Väärän vankeusrangaistuksen suorittamisen aiheuttama vapauden menetys on lopullista, vaikka valtio sen rahallisesti hyvittäisikin. Siviiliasioissa harkinnassa otetaan huomioon se, onko täytäntöönpano lainvoimaa vailla olevan hovioikeuden tuomion nojalla saatettavissa loppuun. Tässä suhteessa merkityksellistä on, että maksuvelvoitteen täytäntöönpano ei merkitse oikeudenmenetystä, koska velkoja saa nostaa kertyneet varat vain vakuutta vastaan (UL 2:10.1 ja 6:1.2). Sen sijaan muut velvoitteet – häätö-, luovutus-, tekemis- ja kieltovelvoite – ovat yleensä täytäntöön pantavissa loppuun saakka¹⁸ ja niissä myös oikeudenmenetys voi olla lopullista, erityisesti häätö ja pakkohuutokauppa on tapana mainita tästä klassisina esimerkkeinä.

¹⁷ Ks. Linna – Leppänen (2005) s. 124 ss. ja siellä mainittu kirjallisuus.

¹⁸ Ks. Linna – Leppänen (2005) s. 119.

TÄYTÄNTÖÖNPANOKIELTOASIAN KÄSITTELYSTÄ

Erillinen täytäntöönpanokieltopyyntö toimitetaan hovioikeuteen. Sieltä hakemus ja jutun asiakirjat toimitetaan korkeimpaan oikeuteen heti, siis esimerkiksi luvattua valituslupahakemuksen täydennystä odottamatta.

Tavallisissa valituslupajutuissa jo heti korkeimman oikeuden kirjaamossa tarkastetaan, sisältyykö hakemukseen kieltopyyntö. Jos kieltoa on pyydetty, asiakirjat merkitään sitä tarkoittavalla huomautuslapulla. Täytäntöönpanon vaihe on tarkastettava ennen pyynnön esittelyä. Tarkastaminen on viime kädessä esittelijän vastuulla.

Jos kieltopyyntö on tarpeen ratkaista ennen pääasian esittelyä, esimerkiksi ennen valituslupaesittelyä, pyynnön ratkaisee esittelystä yksi korkeimman oikeuden jäsen. Tavallisesti esittely tapahtuu suullisesti erillistä muistiota laatimatta, mutta tavatonta ei ole, että esittelijä laatii asiasta lyhyen muistion, joka on sitten pohjana hänen myöhemmälle valituslupamuistiolle. Vastapuolta ei yleensä kuulla. Esittelyssä olennaista ratkaisuaineistoa ovat hakijan hakemus ja hovioikeuden ratkaisu, ja käsillä ovat myös jutun asiakirjat. Esittelyssä keskitytään kiellon edellytyksien harkintaan, siis yhtäältä lupa- ja muuttumiskysymykseen ja toisaalta vahinkopunnintaan.

Läheskään kaikkia kieltopyyntöjä ei tuoda erilliseen esittelyyn. Esittelijät jättävät kieltopyyntönsä ratkaistavaksi valituslupaesittelyyn kolmessa tyyppitapauksessa: (i) kyse on hovioikeuden ratkaisusta, jolla ei ole täytäntöönpanovaikutusta; (ii) täytäntöönpanon vaihe ei vaadi erillistä ratkaisua; esimerkiksi kihlakunnanvouti tai rikosseuraamusvirasto on myöntänyt vankeusrangaistukseen tuomitulle lykkäystä rangaistuksen suorittamisesta (RTL 2:1b–1d); (iii) kyse on tapauksesta, jossa pyynnön, valituslupahakemuksen ja hovioikeuden ratkaisun perusteella on aivan selvää, ettei valituslupaa tulla myöntämään.

Erilliseen esittelyyn esittelijä tuo sekä sellaiset pyynnöt, jotka todennäköisesti johtavat kieltoon, että sellaiset pyynnöt, joiden ratkaisemisesta hän on epävarma.

Kuten edeltä selviää, täytäntöönpanokieltoasiat ovat selvästi esittelijäveltoisia. Tästä seuraa, että jos asiassa on tarpeellista ottaa johonkin henkilöön yhteyttä, kontakti pitää ottaa esittelijään.

RATKAISUN SISÄLTÖ

Pyynnön johdosta annettava ratkaisu on yleensä joko se, että kieltoa ei anneta, tai se, että täytäntöönpano kielletään. Ratkaisu on vain senhetkinen eikä saa oikeusvoimaa: kielteisestä ratkaisusta huolimatta täytäntöönpano voidaan kieltää asian myöhemmässä käsittelyvaiheessa – siis joko valituslupaa ratkaistaessa tai vielä valitusasian käsittelyssä. Kielto voidaan tuolloinkin antaa joko viran puolesta tai aikaisemman pyynnön tai uuden hakemuksen johdosta.

Asioissa, joiden täytäntöönpano toimitetaan UL:n nojalla, kiellon sisältöä määrättäessä UL 2:13.1:n nojalla noudatetaan soveltuvin osin UL 9:14–17:n säännöksiä. Tämä tarkoittaa, että siviiliasioissa kieltoja ei ole pakko määrätä joko–tai-periaatteella, vaan kielto voidaan määrätä myös kohteelltaan tai täytäntöönpanon vaiheeltaan osittaisena ja tilanteeseen räätälöitynä (UL 9:15.1). Määrättyyn täytäntöönpanovaiheeseen rajatulla kiellolla voidaan vähentää myös hovioikeudessa voittaneen velkojan riskejä.

Jos kieltopyyntöön ei suostuta, asiasta ei yleensä tehdä erillistä toimituskirjaa, vaan hakijalle ilmoitetaan asiasta esittelijän kirjeellä. Pynnön epämissen perusteita kirjeessä ei kerrota. Jos täytäntöönpano kielletään, ratkaisusta laaditaan toimituskirja, joka toimitetaan hakijalle ja esittelijän harkinnan mukaan myös vastapuolelle. Tästäkään ratkaisusta eivät sen perusteet ilmene. Jos kyse on jo alkaneen täytäntöönpanon keskeyttämisestä, asiasta ilmoitetaan ulosottomiehelle. Rikosasioissa ilmoitukset kiellosta tai keskeyttämisestä lähetään oikeusrekisterikeskukselle, rikosseuraamusvirastolle ja täytäntöönpanovaiheesta riippuen voudille tai vankilaan.

HAKEMUS

Vaikka täytäntöönpano voidaan kieltää viran puolesta, siviiliasiaissa kieltoa ei yleensä koskaan anneta hakemuksetta – ainakaan jos hakijan asiamiehenä on lakimies. Rikosasioissakin kielto viran puolesta voidaan antaa vasta valituslupavaiheessa tai sitäkin myöhemmin.

Jos kieltoon on asiallisia syitä, sitä pitää siis hakea. Toisaalta jos mitään todellista tarvetta kieltoon ei ole, sitä ei pitäisi pyytää, siis pelkästään tavan tai varmuuden vuoksi taikka siinä luulossa, että saisi lupahakemuksen nopeammin käsiteltyksi.

Kun asianajaja kirjoittaa erillisen täytäntöönpanokieltopyynnön tai sisällyttää sen valituslupahakemukseen, ammattitaitoisen asianajajan hakemuksen erottaa muiden hakemuksista seuraavat seikat:

1. pyynnöstä ilmenee totuudenmukaisesti täytäntöönpanon senhetkinen tila ja vaihe;
2. pyyntö on perusteltu: mikä on se lopullinen vahinko, jonka hakija kärsii, jos kieltä ei anneta.

Ja tietysti kaiken pohjalla pitää olla asiallinen ja jämpä valituslupahakemus sellaisessa asiallisessa asiassa, jossa valituslupa myönnetään.